

Opatření zahraničně obchodní politiky a otevřenost ekonomiky v zemích Visegrádské skupiny

Lenka FOJTÍKOVÁ, VŠB-TU Ostravaⁱ

Abstract

The article is focused on trade liberalization in the countries of the Visegrad Group before their entrance into the European Union by the characterization of the main trade policy instruments. After the entrance into the European Union, the Visegrad Group assumed the Common commercial policy and the competences in the area of trade policy were delegated to the EU's institutions. The aim of the article is to make a comparison of external trade policy and the rate of openness in the countries of the Visegrad group. The rate of economic openness is analyzed in the period 1995–2008. Although the growth of the rate of openness in the countries of the Visegrad group was variable, the highest level of economic openness was achieved by the Visegrad group countries after their entrance into the EU. It was caused mainly by the realization of intra-EU trade, which enables free movement of goods and services on the common internal market for all member countries of the European Union. Whereas after the entrance into the EU a higher average rate of the growth of the rate of openness was recorded in Hungary and Poland, the contrary was recorded in Czechia and Slovakia. Although trade liberalization continues now in the countries of the Visegrad group according to the intention of the Common commercial policy of the EU, it is evident that the economic crisis which hit the world economy in the second half of 2008 has a negative influence on the rate of openness in the Visegrad group.

Keywords

Rate of openness, the Visegrad Group, trade liberalization, trade policy, trade preferences.

JEL Classification: F13, F15

ⁱ Department of European Integration, Faculty of Economics, VŠB-Technical University of Ostrava, Sokolská 33, 701 21 Ostrava, Czech Republic.

lenka.fojtikova@vsb.cz

1. Úvod

V současné globalizované světové ekonomice dochází k neustále hlubšímu propojení jednotlivých ekonomik. Přitom k napojení jedné ekonomiky na zbytek světa může docházet ve dvou formách. Jednak prostřednictvím obchodních vazeb, jednak prostřednictvím finančních toků. Obchodní vazby jsou založeny na vývozu části doma vyrobené produkce, případně služeb a dovozu zboží a služeb, které byly vyprodukovány v zahraničí (zboží) nebo jsou poskytovány

zahraničními subjekty (služby). Úroveň a rozsah obchodních vazeb jsou, mimo jiné, ovlivněny hospodářskou politikou státu, která je zaměřena do oblasti vnějších hospodářských vztahů. Tato politika bývá v literatuře označována jako obchodní politika země, resp. zahraničně obchodní politika.

Následující článek je zaměřen na skupinu čtyř středoevropských zemí – Česko, Maďarsko, Polsko a Slovensko, které v souvislosti s politickými změnami ve společnosti na konci 80. let procházely v následujícím desetiletí ekonomickou transformací

a společně usilovaly o vstup do Evropské unie (dále EU). Hlavní důvody spolupráce mezi Českem, Maďarskem, Polskem a Slovenskem nepramení pouze z geografické blízkosti těchto zemí, ale také z jejich společné historie, podobné mentality jejich obyvatel a v neposlední řadě ze společných zájmů o budoucí směřování celého regionu střední Evropy. Přechod na tržní ekonomiku znamenal pro tyto země, mimo jiné, liberalizovat zahraniční obchod a dosáhnout větší otevřenosti jejich ekonomik. Spolupráce zemí označovaných oficiálně jako Visegrádská skupina¹ však nesměřovala jen do oblasti hospodářské spolupráce, ale dodnes zahrnuje i další oblasti, jako je výzkum a vývoj, ochrana životního prostředí aj.

Cílem článku je provedení komparace zahraničně obchodní politiky a míry otevřenosti ekonomiky v zemích Visegrádské skupiny. V předkládaném článku je nejprve teoreticky vymezen problém míry otevřenosti ekonomiky a způsob jejího výpočtu. V další části je analyzována míra otevřenosti ekonomiky v jednotlivých zemích Visegrádské skupiny a jsou zde uvedena hlavní systémová opatření, která v minulosti ovlivňovala její výši. Komparace zahraničně obchodní politiky a míry otevřenosti ekonomiky v zemích Visegrádské skupiny, která navazuje na předchozí části článku, poukazuje na hlavní trendy a rozdíly v používaných nástrojích zahraničně obchodní politiky a úrovni otevřenosti v jednotlivých zemích Visegrádské skupiny. V závěru článku je provedeno celkové zhodnocení liberalizačních tendencí a úrovně otevřenosti ekonomiky v uvedených zemích.

Význam předkládaného tématu vzrůstá zejména v současném období, kdy hospodářský růst většiny zemí Visegrádské skupiny, značně závislý na jejich exportní výkonnosti, je ohrožován odbytovými problémy řady firem v souvislosti s poklesem poptávky v důsledku doznívající hospodářské krize ve světě.

¹ První myšlenka založení Visegrádské skupiny (Visegrad Group) se zrodila na setkání prezidentů tří států – Československa, Maďarska a Polska v dubnu 1990 v Bratislavě. Poté následovala další jednání na úrovni premiérů vlád zúčastněných států. Jednání byla ukončena 15. února 1991 ve Visegrádu (Maďarsko), kde zástupci ČSFR, Maďarska a Polska podepsali *Deklaraci o spolupráci ČSFR, Maďarska a Polska v úsilí o evropskou integraci*. Po rozdělení Československa na dva samostatné státy, ČR a SR, zahrnuje Visegrádská skupina čtyři středoevropské země, které jsou často neoficiálně označovány jako Visegrádská čtyřka nebo V4.

2. Vybrané teoretické problémy související s mírou otevřenosti ekonomiky

To, zda země realizuje více či méně liberální, resp. protekcionistickou obchodní politiku, se zatím nikomu nepodařilo přesně matematicky vyjádřit. Převážná část autorů zaměřuje svůj výzkum na to, jaký vliv má obchodní politika na ekonomický růst. Otázkou měření obchodní politiky se ve svých studiích zabývají Rodríguez, Rodrik (2000) nebo Rose (2002), který používá ve své analýze několik indikátorů (např. sleduje otevřenost ekonomiky, úroveň tarifní a netaarifní ochrany, obchodní toky určité země apod.), pomocí nichž zjišťuje charakter obchodní politiky členských států Světové obchodní organizace (WTO). Ačkoliv doposud nebyl nalezen indikátor, který by měl schopnost zcela jasně určit, o jaký typ obchodní politiky se jedná, nejčastěji bývá obchodní politika posuzována prostřednictvím míry otevřenosti ekonomiky.² Podle Cihelkové (2003) míra otevřenosti ekonomiky (*rate of economic openness*) pojednává o stupni zapojení dané země do mezinárodních ekonomických vztahů. Nejčastějšími ukazateli, kterými lze míru otevřenosti vyjádřit, jsou podíl exportu, importu nebo obratu zahraničního obchodu na HDP. Míru otevřenosti ekonomiky je možno, jak uvádějí Jirges a Plchová (1996), sledovat z hlediska dlouhodobého vývoje nebo provádět komparaci míry otevřenosti mezi jednotlivými ekonomikami.

Stupeň, resp. míra závislosti dané země na zahraničním obchodu je podle Cihelkové a kol. (2002) ovlivňována věcnými a systémovými faktory. Věcné faktory jsou dány ekonomickým rozměrem, tj. rozlohou země, počtem obyvatelstva a přírodními podmínkami. K jejich změnám dochází postupně například vlivem migrace obyvatelstva, vyčerpáváním nebo naopak nalezením nových přírodních zdrojů, ojediněle válkami apod. Na druhé straně míru otevřenosti ekonomiky ovlivňují i systémové faktory, které souvisejí s typem hospodářské politiky a opatřeními, která jsou nositeli hospodářské politiky z oblasti decizní sféry přijímána.³ Jiným způsobem označuje

² Kromě míry je možno otevřenost ekonomiky zkoumat také z hlediska jejího tvaru (tj. sledovat změny v dovozních a vývozních tocích, ke kterým dochází z hlediska teritoriálního nebo komoditního) a efektivnosti (vyjadřuje úroveň ekonomického zhodnocení aktiv daného celku při rozvoji vnějších ekonomických vztahů). S ohledem na značnou rozsáhlost dané problematiky bude v tomto článku abstrahováno od tvaru a efektivnosti otevřenosti ekonomiky a pozornost bude zaměřena pouze na analýzu míry otevřenosti ekonomiky.

³ Jak uvádí Cihelková a Hnát (2008), v současné globalizované světové ekonomice se stát snaží vytvářet takové ekonomické prostředí, které umožní jeho firmám a obyvate-

determinanty otevřenosti ekonomiky ve své studii Dominte (2006), který uvádí, že vývoj směnných kurzů, rozmístění výrobních faktorů a transfer technologií souvisejí s transakčními náklady a mají vliv na otevřenost ekonomiky. Svou roli při dosahování určitého stupně otevřenosti dané ekonomiky zaujímají podle tohoto autora i multinacionální společnosti, které mají schopnost soustřeďovat všechny náklady související se zahraničním obchodem v určitém teritoriu.

Kromě ekonomického rozměru vypovídá o budoucí míře otevřenosti ekonomiky i stupeň ekonomického rozvoje této země (Cihelková, 2003). Zpravidla platí, že vyšší míry otevřenosti dosahují menší ekonomiky, které se nacházejí na vyšším stupni ekonomického rozvoje, je u nich zaznamenávána vyšší ekonomická úroveň (měřeno např. HDP/obyvatele) a jejich hospodářskopolitická opatření mají převážně liberální charakter. V neposlední řadě také podepisování regionálních dohod mezi zeměmi svým způsobem předurčuje stupeň otevřenosti jejich ekonomik (Belke a Wang, 2006).

Otevřenost ekonomiky v míře, v jaké je dosahována, s sebou přináší určitá pozitiva a negativa. Například Vos a kol. (2002) uvádějí, že pozitivní účinky otevřenosti ekonomiky jsou spojeny s dosahováním vyšší ekonomické efektivnosti, nabídka nových investičních příležitostí a z hlediska dlouhodobého příchodu zahraničních investorů může přispět k získání nových technologií, v důsledku čehož zpravidla dochází k růstu produktivity práce, zlepšuje se konkurenceschopnost domácích firem a roste exportní výkonnost takovéto ekonomiky, která se v konečné fázi projeví v růstu národních příjmů. Na druhé straně jsou tímto autorem zmiňovány i negativní efekty otevřenosti ekonomiky. Například země, které dosahují komparativní výhody, čelí inovačnímu nebezpečí v důsledku *nasycení*. V dlouhém období může jejich otevřenost způsobit snížení produktivity, inovace se mohou proměnit v obvyklé vstupy, jestliže investice nejsou obnovovány podle měnící se situace na trhu. Z jiného úhlu pohledu může zvýšená otevřenost ekonomiky vyvolávat tlak na národní vládu zaměřit se na ochranu domácích výrobců čelících vnějším šokům. Státní dotace způsobují distorze při rozmísťování zdrojů a v konečné fázi ovlivňují i ekonomický růst. V situaci, kdy je takováto země členem nějakého regionálního bloku, aktivity tohoto druhu negativně

ovlivňují vnitřní trh, zamezují přístupu na určité trhy jiným společenstvem, které mají původ v jiných členských zemích.

3. Analýza obchodní politiky a míry otevřenosti ekonomiky v zemích Visegrádské skupiny

V následující části článku bude pozornost zaměřena na analýzu vývoje míry otevřenosti ekonomiky v jednotlivých zemích Visegrádské skupiny a na hlavní obchodněpolitická opatření,⁴ která byla vládami těchto zemí přijímána před jejich vstupem do EU a přijetím společné obchodní politiky EU.⁵ Hlavní trendy v obchodní politice zemí Visegrádské skupiny v období před jejich vstupem do EU jsou zpracovány na základě dostupných hodnotících zpráv, pravidelně vydávaných sekretariátem WTO (*World Trade Organization*) a národními vládami. Analýza otevřenosti ekonomik je prováděna na základě následujícího vzorce:

$$\text{MoE}_j^i = \frac{\text{Ex}_j^i + \text{Im}_j^i}{\text{HDP}_j^i} 100, \quad (1)$$

kde jednotlivé symboly postupně představují míru otevřenosti *i*-té země v *j*-tém roce, vývoz *i*-té země v *j*-tém roce, dovoz *i*-té země v *j*-tém roce a hrubý domácí produkt *i*-té země v *j*-tém roce.

Časové rozmezí pro srovnávání míry otevřenosti jednotlivých ekonomik zahrnuje období let 1995–2008, tzn., že postihuje jak období před vstupem zemí Visegrádské skupiny do EU, tak i po jejich vstupu do Unie. Pro zajištění srovnatelnosti dat a výpočtů byly čerpány statistické informace z jednoho identického zdroje, tj. z Evropského statistického úřadu (dále Eurostatu). Data o vývoji zahraničního obchodu současných členských zemí EU jsou dostupná na webových stránkách Eurostatu zpravidla od roku 1995, a tudíž tento rok je ve zpracované analýze považován za výchozí.

⁴ Za obchodněpolitická opatření, uvedená v tomto článku, považujeme specifické nástroje vnější hospodářské politiky (zahraničněobchodní politiky), tj. autonomní a smluvní prostředky. Další nástroje hospodářské politiky, jimiž lze rovněž působit na zahraniční obchod, nejsou v textu uváděny.

⁵ Oblast obchodní politiky patří do tzv. exkluzivních kompetencí orgánů EU. Kompetence v oblasti tvorby a realizace obchodní politiky EU vymezuje od 1. 12. 2009 Lisabonská smlouva, resp. Konsolidované znění Smlouvy o fungování EU, část V, Hlava II, čl. 206–207 (Úřední věstník Evropské unie).

lům uspět v mezinárodní konkurenci. Ačkoliv globalizace v souladu s všeobecným míněním snižuje schopnost států ovlivňovat ekonomické dění, neznamená to, že pozici států jako hlavního aktéra relativizuje. Globalizace pouze mění rovnováhu mezi trhem (volnou konkurencí) a státem (intervencí) uvnitř národního státu.

3.1 Liberalizace obchodu v zemích Visegrádské skupiny před vstupem do Evropské unie

Visegrádská skupina byla založena téměř ve stejném období, ve kterém došlo k rozpadu Rady vzájemné hospodářské pomoci (dále RVHP) a zániku Varšavské smlouvy. Tyto okolnosti evokovaly požadavek na začlenění zemí střední a východní Evropy do západoevropských struktur. Situace byla o to složitější, že po rozpadu RVHP bylo potřeba stanovit vhodnou úroveň kurzu v těchto zemích⁶ a začít realizovat zahraniční obchod na bázi světových cen. Navíc, jak uvádí Tomšík (1997), růst cen ropy díky válce v Perském zálivu a uvalení obchodního embarga na Jugoslávii představovaly další zdroj nejistoty v zahraničním obchodě středoevropských transformujících se zemí. Situaci se však podařilo poměrně rychle stabilizovat a všechny čtyři země zaznamenávaly postupný růst ekonomické úrovně.

Spolupráce Visegrádské skupiny v ekonomické oblasti byla od roku 1992 rozvíjena zejména v rámci CEFTA (*Central European Free Trade Agreement*)⁷, kde se její zakládající členové dohodli na vytvoření zóny volného obchodu k 1. 1. 2001.⁸ Snahou bylo liberalizovat jak oblast průmyslových, tak i zemědělských výrobků. Při praktickém naplňování dohody se však v oblasti zemědělsko-potravinářského obchodu začaly objevovat problémy. Hlavní příčinou těchto problémů byly odlišné klimatické a produkční podmínky nově přistoupivších členů dohody, což komplikovalo vypracování optimálního modelu koncesí, který by vyhovoval všem stranám dohody. Další bariéru v uvolňování obchodu se zemědělskými a potravinářskými komoditami mezi zeměmi CEFTA představovala rozdílná úroveň jejich celní ochrany.

⁶ Před zahájením ekonomických reforem byly oficiální devizové kurzy stanoveny uměle na nereálné úrovni. Existovalo značné množství kvazi kurzů, které bylo potřeba v rámci reformy zahraničního obchodu sjednotit, a to na udržitelné, konkurenceschopné úrovni, a to jak z hlediska očekávaného pohybu domácích cen, tak běžného účtu. (Tomšík, 1997).

⁷ Dohoda byla podepsána předsedy vlád členských zemí Visegrádské skupiny dne 21. prosince 1992 a v platnost vstoupila 1. ledna 1993. V pozdějších letech k dohodě přistoupily další země střední a východní Evropy: Slovinsko (1996), Rumunsko (1997), Bulharsko (1998), Chorvatsko (2002). Po vstupu deseti, resp. dvanácti členů CEFTA do EU CEFTA nezankla. V současné době je členy CEFTA osm zemí: Albánie, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Makedonie, Moldavsko, Černá Hora, Srbsko a Kosovo.

⁸ K 1. 1. 2001 byl zcela liberalizován obchod s průmyslovými výrobky, výjimkou byly produkty automobilového průmyslu mezi Českem a Polskem a Českem a Rumunskem. V této oblasti došlo u uvedených zemí k úplné liberalizaci obchodu průmyslovými výrobky k 1. 1. 2002.

K významným krokům, které členské země Visegrádské skupiny učinily na počátku 90. let, patří především podepsání Evropských dohod s členskými zeměmi EU. Tyto dohody byly sjednány s Českem, Maďarskem, Polskem a Slovenskem ze strany Evropské komise jednotlivě, avšak obsahovaly zpravidla shodné prvky, tj. vyznačovaly se asymetričností a snahou uvolnit bariéry zejména v oblasti obchodu s průmyslovými výrobky. Obchod se zemědělskými výrobky byl usměrňován doplňujícími protokoly k Evropským dohodám. Otevírání trhu se zemědělskými výrobky a potravinami bylo uskutečňováno jen v rámci sjednaných koncesí, a to až v pozdějších letech, kdy se vstup Česka, Maďarska, Polska a Slovenska do EU stával více reálným. Tyto dílčí liberalizační kroky se postupně promítly do celkové otevřenosti těchto ekonomik. Teprve vstup Česka, Maďarska, Polska a Slovenska do EU, k němuž došlo 1. 5. 2004, umožnil těmto zemím bezbariérový přístup na jednotný vnitřní trh Společenství, což mělo pro ekonomiky těchto zemí dvojnásobný efekt. První efekt je patrný z realizace tzv. intra-unijního obchodu, kdy výměna zboží a poskytování služeb na území členských států EU začaly být realizovány (až na určité výjimky, které si přechodně vyjednaly některé členské země EU v oblasti volného pohybu služeb a osob) bez celních a množstevních omezení, což podpořilo vzájemný obchod. Druhý efekt spočíval v převzetí společné obchodní politiky EU, která v mnoha oblastech vládám členských zemí odebrala národní kompetence, avšak zajišťuje jim účinnější ochranu před nekalými obchodními praktikami zemí, které nejsou členy Unie, a taktéž jim umožňuje provádět obchodní výměnu zboží v rámci vyjednaných pravidel s větším počtem zemí (tzv. extra-unijní obchod). Jinými slovy, členství v EU přináší zemím lepší vyjednávací pozici v obchodních vztazích i s takovými zeměmi, jako jsou například USA, Čína apod.

3.2 Míra otevřenosti české ekonomiky a obchodní politika české vlády v období před vstupem do Evropské unie

V průběhu transformace české ekonomiky bylo významným obchodně politickým nástrojem clo. Česko uplatňovalo ve svém celním sazebníku pouze hodnotové clo,⁹ což přispívalo k větší transparentnosti zahraničního obchodu. Podle zpráv publikovaných WTO dosahovala průměrná celní incidence v ČR v 90. letech výše 6 %, v případě průmyslových výrobků (kapitola 25–97 celního sazebníku) činila zpočátku

⁹ Hodnotové clo (clo *ad-valorem*) je stanoveno procentem z celní hodnoty zboží. Tento způsob výpočtu cla je považován za nejjednodušší, a tudíž valorická cla patří k nejrozšířenějším clům, která jsou ve světě používána.

5,2 % a poté poklesla na 4,3 %. U zemědělských výrobků (kapitola 1–24 celního sazebníku) dosahovalo clo průměrné výše 13,0 %, resp. 13,4 %.¹⁰ Pro zajištění větší transparentnosti obchodní výměny bylo rozhodující, že v roce 1995 bylo 97 % celních položek smluvně vázáno (*tariff binding*), a do splnění závazků z Uruguayského kola bylo do roku 2000 dosaženo 100% vázanosti cel (WTO, 2001). Důsledkem přijetí závazku na zvýšení celní vázanosti bylo, že neexistoval prostor, který by umožňoval české vládě svévolně tyto sazby měnit.

V oblasti netarifních nástrojů česká vláda zaváděla množstevní kvóty a vydávala tzv. neautomatické licence (například na dovoz cukru, uhlí, výbušnin a střelných zbraní). Na druhé straně prováděla i řadu podpůrných opatření, tj. dotovala ze státního rozpočtu zemědělskou výrobu, poskytovala státní podporu při zavádění energeticky úsporných opatření, výzkumu a rozvoji, restrukturalizaci důlního průmyslu a dopravy. V oblasti vývozu měly podpory charakter pojištění vývozních úvěrů proti komerčním a politickým rizikům a taktéž byly vývozcům poskytovány garance proti kurzovým rizikům v souladu s mezinárodními pravidly (Konsenzus OECD). V roce 1997 přistoupila česká vláda ke krátkodobému opatření a v důsledku rostoucí vnější nerovnováhy zavedla dovozní depozita, která byla ještě v tomtéž roce zrušena. Tím, že ČR usilovala od druhé poloviny 90. let o přijetí do EU, docházelo k postupnému zavádění nových technických norem a hygienických předpisů a dalších legislativních opatření. Zcela nová zákonná úprava byla přijata pro uplatňování antidumpingových a vyrovnávacích cel. Tyto obranné nástroje mohla ČR začít používat až po roce 1997, kdy byl přijat Zákon č. 152/1997 Sb., o ochraně proti dovozu dumpingových výrobků.¹¹

Realizace liberální obchodní politiky, ke které se česká vláda přikláněla, byla spojena zejména s používáním smluvních nástrojů, tj. podepisováním preferenčních obchodních dohod. Před tím, než ČR vstoupila do EU, uzavřela preferenční obchodní dohody se Slovenskem (Smlouva o vytvoření celní unie, 1992),¹² s členskými zeměmi Evropské unie (Evropská dohoda, 1993) s cílem vytvořit zónu volného obchodu s průmyslovými výrobky), s členskými zeměmi Evropského sdružení volného obchodu (Dohoda o vytvoření zóny volného obchodu, 1992), se zeměmi střední a východní Evropy (Středoevropská dohoda o volném obchodu, 1992) vč. Slovinska (1996) a Rumunska (1997), se třemi pobaltskými státy, tj. Estonskem (1996), Lotyšskem (1996), Litvou (1997) na úrovni zóny volného obchodu, s Izraelem (1997) s cílem vytvořit zónu volného obchodu a s Tureckem (1998) o vytvoření celní unie (WTO, 2001a).

Významnou měrou se na liberalizaci zahraničního obchodu v průběhu transformačního období podepsala aktivní účast ČR na vytváření mnohostranného obchodního systému. Československo bylo zakládajícím členem GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade*)¹³ a své členství v tomto prestižním obchodním systému si zachovalo i v době, kdy ekonomika byla centrálně řízena a zahraniční obchod byl realizován v převážné míře s členskými zeměmi RVHP. Členství v GATT nebylo poznamenáno ani rozdělením ČSFR, neboť do této doby přijaté závazky byly převedeny na oba nástupnické státy (ČR a SR). Česko, ale i Slovensko patřily rovněž v pozdějším období k zakládajícím členům WTO (1. 1. 1995).

Uvedená liberalizační opatření přispěla k růstu míry otevřenosti české ekonomiky. Zatímco v polovině 90. let dosahoval tento ukazatel 72 % HDP, do roku 2008 vzrostla míra otevřenosti české ekonomiky na

¹⁰ Avšak průměrná výše cla aplikovaná na dovozy pocházející z preferenčních oblastí (EU, EFTA, CEFTA) byla na nižší úrovni, než činila průměrná výše smluvního cla, a pohybovala se v pásmu od 3,3 % (Slovinsko) do 6 % (Polsko). Cla uplatňovaná na dovozy z členských zemí EU dosahovala výše v průměru 5,5 %. Důsledkem nižší úrovně tarifní ochrany mezi preferenčními partnery bylo snížení tržního přístupu u nepreferenčních partnerů. Česká republika poskytovala rovněž zvýhodněný přístup na svůj trh přes Všeobecný systém preferencí (dále GSP), určený pro rozvojové země, a u výrobků pocházejících z nejméně rozvinutých zemí světa uplatňovala nulové clo (WTO, 1996 a WTO, 2001a).

¹¹ Podle záznamů WTO ČR iniciovala v 90. letech tři antidumpingová šetření vůči třem různým zemím – Dánsku, Německu a Nizozemsku. Konečné antidumpingové clo však bylo přijato v letech 2000–2004 pouze vůči dovozům z Německa. Jednalo se o dumpingové dovozy potravinářské soli. Na druhé straně, ČR čelila obvinění z dumpingu ze

strany EU (bezešvé ocelové roury, polypropylenové pásy nebo balicí motouzy aj.), USA (železné roury), Kanady (zkušební přístroje), Indie (bezešvé trubky aj.) a také Polska. Naopak vůči ČR nejvíce podnětů k zahájení antidumpingového řízení ve WTO podaly ještě před vstupem Česka do EU její členské země.

¹² Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 237/1993 Sb. o sjednání Smlouvy o vytvoření celní unie mezi Českou republikou a Slovenskou republikou.

¹³ Po rozdělení Československa v roce 1993 platná pravidla GATT neumožňovala získat automaticky nástupnictví oběma nově vzniklým státům. Sekretariát WTO proto navrhl novou metodu, tzv. dočasnou aplikaci GATT 1947, což znamenalo, že ve vztazích ČR a SR se smluvními stranami GATT byla i po jejich rozdělení Všeobecná dohoda uplatňována stejným, právně závazným způsobem. Do nabytí účinnosti nově podepsaných smluv byly však obě země vyloučeny z rozhodovacího procesu. Nová smlouva s ČR byla podepsána 15. 4. 1993 (Šroněk, 1997).

více jak 132 % HDP. Dynamika růstu míry otevřenosti však byla v jednotlivých letech proměnlivá (viz tabulka 1). Před vstupem Česka do EU rostla míra otevřenosti ekonomiky průměrným tempem ve výši 4,7 procentních bodů (dále p.b.), po vstupu Česka do Unie průměrný růst míry otevřenosti ekonomiky dosahoval 4,5 p.b. Nejvyššího růstu míry otevřenosti ekonomiky bylo v ČR dosaženo v roce 2004, což s nejvyšší pravděpodobností souvisí se vstupem Česka do EU. Značné výkyvy v růstu otevřenosti české ekonomiky, ke kterým docházelo ve sledovaném období, souvisely s poklesem tempa růstu exportu, ale i importu v ČR a byly odrazem celkové ekonomické situace v ČR i u hlavních obchodních partnerů, zejm. členských států EU a dalších transformujících se ekonomik. Například restriktivní opatření, která česká vláda zavedla v roce 1997 ve snaze omezit deficit na běžném účtu platební bilance a snížit vnější nerovnováhu země, vedla k poklesu jak dovozů, tak i vývozů. Celkově se dá konstatovat, že růst míry otevřenosti české ekonomiky v letech 1995–2008 byl vyvolán především rostoucími vývozy, které ve sledovaném období dosahovaly zpravidla vyšší tempo růstu, nežli bylo zaznamenáno na straně dovozů (viz tabulka 1). K rostoucí míře otevřenosti české ekonomiky v letech 1995–2008 docházelo nejen pod vlivem liberálně nastavené obchodní politiky, ale i zlepšující se konkurenceschopnosti českých výrobků na světových trzích a růstem intraodvětvového obchodu, k němuž začalo docházet od druhé poloviny 90. let v souvislosti s umisťováním přímých zahraničních investic v ČR.

Podle hodnotících zpráv WTO měl liberální obchodní režim pozitivní a významný vliv na transformační proces v ČR. Rychlá privatizace doprovázená ekonomickými reformami, členství ČR v GATT, resp. WTO, přijímání potřebné legislativy v oblasti ochrany práv duševního vlastnictví, tyto i další skutečnosti přispěly k atraktivnosti ČR z hlediska přílivu zahraničních investic,¹⁴ které Česko potřebovalo k uskutečnění potřebných strukturálních změn v ekonomice. Bez účasti zahraničního kapitálu na výrobě by bylo obtížné změnit strukturu průmyslové výroby, vyrábět výrobky s vyšší přidanou hodnotou a zajistit odbyť vyráběné produkce na náročných západních trzích. Vstup Česka do EU zajistil, mimo jiné, bezbariérový přístup na trh Společenství pro téměř 86 % českého exportu (Fojtíková, 2008). Díky tomu a také rostoucí konkurenceschopnosti českých výrobků Česko zaznamenává od roku 2005 kladné saldo obchodní bilance.

¹⁴ V polovině 90. let proudila do ČR čtvrtina celkového objemu přímých zahraničních investic umisťovaných v zemích střední a východní Evropy. Po odvedení daní ze zisku bylo zahraničním investorům umožněno převádět svá aktiva do země původu a rovněž kapitál zahraničních vlastníků mohl být repatriován v případě, že došlo k likvidaci podniku (WTO, 1996).

Tabulka 1 Vývoj míry otevřenosti české ekonomiky v letech 1995–2008 (%)

Rok	Export	Tempo růstu exportu	Import	Tempo růstu importu	HDP*	Míra otevřenosti	Změny v míře otevřenosti ekonomiky
	mld. EUR	%	mld. EUR	%	mld. EUR	(%)	p. b.
1995	13,1		17,4		42,3	72,1	
1996	17,6	34,2	24,0	37,8	48,9	85,0	12,9
1997	19,8	12,7	26,0	8,4	50,4	90,9	5,9
1998	23,5	18,8	28,1	8,1	55,4	93,2	2,3
1999	25,0	5,8	26,7	-5,0	56,4	91,5	-1,7
2000	31,5	26,4	34,6	29,6	61,5	107,5	16,0
2001	37,2	18,1	40,5	17,1	69,0	112,7	5,2
2002	40,7	9,4	43,0	6,1	80,0	104,6	-8,1
2003	43,1	5,8	45,7	6,4	80,9	109,7	5,1
2004	55,5	28,8	56,2	23,0	88,3	126,5	16,8
2005	62,8	13,2	61,5	9,3	100,2	124,0	-2,5
2006	75,6	20,4	74,2	20,7	113,5	132,0	8,0
2007	89,4	18,2	86,2	16,2	127,1	138,2	6,2
2008	99,8	11,6	96,6	12,1	148,6	132,2	-6,0

*HDP v běžných cenách v EURO/ECU. P.b. – procentní body
Zdroj: EUROSTAT. 2008a, 2008b, 2009a, 2009b, 2009c. 2010

3.3 Míra otevřenosti maďarské ekonomiky a obchodní politika maďarské vlády v období před vstupem do Evropské unie

Maďarská vláda musela v průběhu 90. let čelit značným protekcionistickým tlakům, které byly vyvolány neuspokojivým stavem maďarské ekonomiky.¹⁵ Zatímco v roce 1991 dosahovala výše průměrného smluvního cla 11 %, v roce 1997 došlo k nárůstu této sazby na 14,3 % (WTO, 1998). Tento nárůst celní ochrany však nebyl způsoben rostoucím protekcionismem maďarské vlády, ale tzv. tarifací ve WTO, kdy veškeré netarifní překážky v zemědělském obchodu měly být převedeny na tarifní, v důsledku čehož došlo k nárůstu cel u zemědělských výrobků,¹⁶ a v konečné fázi celkové výše průměrného smluvního cla. Nejvyšší úroveň ochrany v oblasti průmyslových výrobků dosahovaly citlivé komodity, za něž byly považovány dopravní zařízení, textil a oděvy a také obuv. Smluvní clo bylo s ohledem na množství preferenčních vztahů uplatňováno na méně jak čtvrtinu celkových dovozů Maďarska. Stejně jako v případě Česka, také Maďarsko aplikovalo pouze clo *ad-valorem*. V porovnání s rokem 1991, kdy bylo celně vázáno 83 % celních položek, do konce 90. let vzrostl počet položek, které byly ve WTO celně vázány, na 96 %. Kromě cel a již zmiňované dovozní přírážky, která byla uvalována na dovozy až do roku 1997, Maďarsko si v letech 1995–1997 nárokovalo další dovozní poplatky (licenční poplatky, poplatky za celní odbavení a statistický poplatek). Tyto poplatky byly postupně snižovány a zcela byly odstraněny k 1. 1. 1997.

Závazky Maďarska ve WTO měly kladný vliv na pokles netarifní ochrany. Liberalizace se projevila v již zmíněném zemědělském sektoru a odstranění byly překážky i u některých průmyslových výrobků. Některé druhy netarifní ochrany však stále přetrvávaly (zákaz dovozu ojetých automobilů starších 4 let, licenční režim při dovozu psychotropních látek, nebezpečného odpadu apod., kontrola obchodu se zbraněmi a municí, subvence a vývozní dotace).

Celkově se dá říci, že zatímco v roce 1991 bylo 10 % dovozů postiženo netarifní ochranou, v roce 1997 v důsledku úspěšných liberalizačních kroků došlo k poklesu netarifní ochrany na 5 % (WTO, 1998). V oblasti obranných nástrojů, přestože maďarská vláda přijala potřebnou legislativu k uplatňování antidumpingových a vyrovnávacích opatření, tato opatření v průběhu 90. let zpravidla nevyužívala.¹⁷

Základním cílem obchodní politiky v 90. letech bylo dosažení pokroku v integraci Maďarska do světové ekonomiky. Tento cíl si maďarská vláda stanovila s ohledem na velikost země a značnou závislost na okolním světě. K dosažení cíle měl napomoci rozvoj obchodních vztahů na úrovni multilaterální i regionální. Maďarsko bylo signatářem GATT (9. září 1973) a po založení WTO se účastnilo světové liberalizace v rámci této organizace. Zapojení se do mnohostranného systému obchodování umožňovalo Maďarsku získat doložku nejvyšších výhod a obchodovat s dalšími členy WTO za výhodnějších a transparentnějších podmínek. Rozhodující význam však pro další směřování země mělo uzavírání regionálních obchodních dohod. V průběhu 90. let Maďarsko podepsalo preferenční dohody se skupinou zemí střední a východní Evropy (CEFTA), s členskými zeměmi EFTA (*European Free Trade Association*), a především s EU (Evropská dohoda, 1991).¹⁸ Jednotlivě byly uzavřeny preferenční dohody na úrovni zóny volného obchodu s Izraelem a Tureckem. V roce 1994 maďarská vláda oficiálně požádala o vstup do EU a na základě kladného vyjádření Evropské rady na jejím summitu v Lucembursku v roce 1997 byla zahájena přístupová jednání. Tyto okolnosti přispěly k přijímání nové legislativy,¹⁹ což se v konečné fázi pozitivně projevilo na dalším poklesu překážek zejména netarifní povahy, které bránily rozvoji vzájemného obchodu. Zcela volný obchod mezi Maďarskem a členskými zeměmi EU však byl dosažen až po vstupu Maďarska do EU.

Výše zmíněná opatření měla bezprostřední vliv na zahraniční obchod Maďarska. Přestože v letech 1995–

¹⁵ Makroekonomická nerovnováha, která v Maďarsku přetrvávala v polovině 90. let, se vyznačovala rostoucím dvojím deficitem (rozpočtovým i na běžném účtu) a bylo potřeba přijmout účinná opatření. V březnu roku 1995 vláda představila *balíček opatření* ke stabilizaci ekonomiky. V rámci přijatých opatření Maďarsko přistoupilo k jednorázové devalvaci měny, po níž následovalo krátké zakolísání kurzu. Ekonomický balíček zahrnoval také dočasné použití dovozní přírážky ve výši 8 % a některé změny v penzijním a sociálním systému.

¹⁶ V roce 1997 dosahovalo smluvní clo u zemědělských výrobků 37,1 %, zatímco u průmyslových výrobků 8,2 % (WTO, 1998).

¹⁷ Jediný obranný nástroj, který byl maďarskou vládou použit, měl podobu ochranných opatření a vztahoval se na dovozy ocelových výrobků z ČR. Opatření bylo přijato ve formě dovozní kvóty a jeho použití bylo v rozporu se smluvními závazky Maďarska ve WTO (GATT, čl. I a čl. XIX, Dohoda o přijímání ochranných opatřeních). Na druhé straně, Maďarsko bylo ze strany třetích zemí obviněno z nekalých obchodních praktik v letech 1995–2004 celkem 14krát (WTO, 2009).

¹⁸ WTO (1998)

¹⁹ Značná část legislativy byla zaměřena na domácí opatření, zejména předpisy, normy, ochranu práv duševního vlastnictví, vládní zakázky a hospodářskou soutěž. K rozvoji obchodu přispěla rovněž sjednocená pravidla původu.

2008 docházelo k růstu obou složek zahraničního obchodu, objemy dovozů převyšovaly množství vývozu v hodnotovém vyjádření, což se projevilo v záporném saldu obchodní bilance, které Maďarsko zaznamenávalo po celou sledovanou dobu. V roce 1995 maďarská vláda zavedla přísná restriktivní opatření, v důsledku čehož došlo k poklesu domácí agregátní poptávky, která se odrazila i v poklesu tempa růstu dovozů (viz tabulka 2). Největší dynamiky dosáhl zahraniční obchod v Maďarsku v roce 2000 a byl podporován jak příznivou ekonomickou situací doma (růst HDP 5,2 %), tak i v dalších zemích EU, které se v průběhu transformačního období staly hlavními obchodními partnery Maďarska a které v tomto období zaznamenávaly téměř 4% růst HDP (Eurostat, 2009a). Od roku 2004 je patrné, že vývozy v Maďarsku rostou rychlejším tempem než dovozy (viz tabulka 2). Výjimku tvoří pouze rok 2008, kdy dovozy rostly rychlejším tempem než vývozy. Na rostoucích vývozech měl od poloviny 90. let značný podíl vývoz strojů a dopravních zařízení (SITC 7) a taktéž vývoz kapitálově náročné produkce (SITC 1, 35, 53, 55, 62, 67, 68, 78).²⁰ Celkový růst objemu

zahraničního obchodu přispěl k rostoucí míře otevřenosti maďarské ekonomiky. Růst míry otevřenosti maďarské ekonomiky byl vyšší po vstupu země do EU, kdy průměrné tempo růstu činilo 6,5 p.b., zatímco před jeho vstupem dosahovalo 5,6 p.b. Přestože míra otevřenosti ekonomiky zaznamenávala v Maďarsku proměnlivý růst (viz tabulka 2), od roku 1995 vzrostla o více jak dvojnásobek a v roce 2008 činila 140 % HDP. Tak vysoký stupeň otevřenosti ekonomiky svědčí o značné internacionalizaci maďarské ekonomiky a značné závislosti země na zahraničním obchodu při dosahování hospodářského růstu.

3.4 Míra otevřenosti polské ekonomiky a obchodní politika polské vlády v období před vstupem do Evropské unie

Liberalizace zahraničního obchodu se stala klíčovým nástrojem při budování tržní ekonomiky a integrace Polska do světové ekonomiky. Nárůst konkurence, způsobený liberalizací dovozů, byl také urychlen demonopolizací státních podniků, zdokonalením umísťováním zdrojů, vytvářením úspor z rozsahu a zatraktivněním zahraničních investic. Polská vláda, mimo jiné, vycházela z předpokladu, že liberalizace dovozů podnítl a obohatí technologickou úroveň národního hospodářství. Hlavní cíl obchodní politiky Polska byl v průběhu 90. let poháněn myšlenkou rostoucí liberalizace a polská vláda zaujala v této oblasti mnohostranný přístup, který zahrnoval kombinaci mnohostranných, regionálních a bilaterálních iniciativ.

²⁰ Vysoký podíl kapitálově náročné produkce, jako jsou silniční vozidla, železo a ocel, elektrický proud aj., ale i vysoký podíl hi-tech produkce (letecká technika, výpočetní technika, elektronika aj.) na celkových vývozech lze spojit s přílivem přímých zahraničních investic, které bylo Maďarsko schopno absorbovat v největší míře ze všech středoevropských zemí.

Tabulka 2 Vývoj míry otevřenosti maďarské ekonomiky v letech 1995–2008 (%)

Rok	Export	Tempo růstu exportu	Import	Tempo růstu importu	HDP*	Míra otevřenosti	Změny v míře otevřenosti ekonomiky
	mld. EUR	%	mld. EUR	%	mld. EUR	(%)	p. b.
1995	9,8		11,7		34,1	63,2	
1996	10,3	5,3	12,7	8,2	35,6	64,7	1,5
1997	16,8	62,7	18,6	46,3	40,4	87,6	22,9
1998	20,5	21,6	22,7	22,3	41,9	103,1	15,5
1999	23,5	14,8	26,3	15,7	45,1	110,4	7,3
2000	30,5	30,0	34,8	32,5	52,0	125,7	15,3
2001	34,0	11,3	37,5	7,8	59,5	120,2	-5,5
2002	36,5	7,4	39,9	6,4	70,6	108,3	-11,9
2003	38,1	4,4	42,3	5,9	74,6	107,7	-0,6
2004	44,7	17,3	48,7	15,2	82,2	113,6	5,9
2005	50,6	13,2	53,5	9,9	88,7	117,3	3,7
2006	60,0	18,5	62,3	16,5	90,0	135,9	18,6
2007	69,6	16,1	69,7	11,9	101,1	137,8	1,9
2008	73,8	6,0	74,1	6,3	105,8	140,0	2,2

*HDP v běžných cenách v EURO/ECU. P. b. – procentní body
Zdroj: EUROSTAT. 2008a, 2008b, 2009a, 2009b, 2009c, 2010

Polsko je jedním ze zakládajících členů WTO (1. 1. 1995)²¹ a na tomto základě získává a garantuje dalším členům doložku nejvyšších výhod. Liberalizace obchodu probíhala v Polsku v 90. letech také pod vlivem podepsaných regionálních dohod. Preferenční přístup na trh členských zemí byl zajištěn přes Evropskou dohodu (1991), na základě které byla odstraněna cla na všechny průmyslového výrobky, s výjimkou ocele, ropných produktů a automobilů. U těchto výrobků byla cla odstraněna v roce 2000, resp. 2002. Zvláštní úprava byla uplatňována u zemědělských výrobků (WTO, 2000). Další regionální dohody Polsko podepsalo s členskými zeměmi EFTA (1993), CEFTA (1993) a vytvořilo zóny volného obchodu s baltskými státy (v roce 1997 s Lotyšskem, v roce 1999 s Litvou a Estonskem), Izraelem (1999) a Tureckem (2000).²² Polsko rovněž garantovalo zvýhodněný přístup na trh pro výrobky pocházející z rozvojových a nejméně rozvinutých zemí světa prostřednictvím GSP (*Generalized System of Preferences*), avšak mnoho takových výrobků, jako je textil, kosmetika, automobily nebo zemědělské výrobky, bylo z tohoto systému vyňato. Obecně se uvádí, že rozvojové země přijímaly od polské vlády méně výhodný přístup na trh než ostatní preferenční partneři.

Smluvní clo, uplatňované v obchodním styku Polska s dalšími členy WTO, dosahovalo v roce 1999 výše 15,9 %.²³ Všeobecně se celní sazby v Polsku vyznačovaly značným rozptylem, kdy smluvní clo se pohybovalo v pásmu od nuly do 293 %. Významná byla také celní eskalace, a to zejména u potravin, nápojů, tabáku, textilu, kůže, dřeva a dřevěných výrobků, kdy s vyšším stupněm zpracování daného výrobku docházelo k růstu celní sazby. Kromě cla byly v roce 1992, resp. 1994, v Polsku zavedeny také dovozní přírážky na veškeré dovozy s cílem obnovit rovnováhu na běžném účtu platební bilance. Přírážka byla progresivně snižována z 6 % (v roce 1994) na 5 % (v roce 1995), poté na 3 % (v roce 1996) a zcela zrušena byla na počátku roku 1997. Celní sazebník obsahoval 94 % položek, které byly celně vázány, u

některých komodit byly zavedeny stropy celní vázanosti, čímž si polská vláda ponechávala prostor pro jejich možné navýšení. Poplatky za celní odbavení byly udávány *ad-valorem*, některé poplatky byly zrušeny v červenci 1999, zbytek byl odstraněn v roce 2001, výjma těch poplatků, které byly používány v EU. Výběr daně z přidané hodnoty a spotřební daně byl u některých výrobků nastaven diskriminačním způsobem. Například oděvy vyrobené polskými výrobci nepodléhaly dani, zatímco oděvy dovezené ze třetích zemí podléhaly 20% dani (WTO, 2000).

V oblasti netarifních nástrojů Polsko uplatňovalo, bez ohledu na svá liberalizační předsevzetí, až do roku 2002 zákaz dovozu ojetých automobilů starších 10 let (u soukromých vozidel) a 6 let (u firemních vozů), dále byla prováděna množstevní omezení a licenční systém,²⁴ byly vyžadovány speciální certifikáty, vydávané polskými úřady, a byla uplatňována přísná sanitární a rostlinolékařská nařízení. Přestože se počet těchto regulačních opatření snižoval, v roce 1997 podléhala regulaci tohoto charakteru třetina celkových polských dovozů. Na druhé straně polská vláda podporovala tuzemské producenty tím, že jim poskytovala finanční pomoc ve formě grantů, úvěrů, daňových zvýhodnění a úvěrových garancí.²⁵ Tato opatření na jedné straně přispěla k restrukturalizaci polského průmyslu, na druhé straně zvýhodňovala některé ekonomické subjekty. Polský trh byl chráněn také antidumpingovými a ochrannými opatřeními.²⁶

²⁴ Množstevní omezení a licenční systém byly uplatňovány při dovozu ropy, zemního plynu, určitých dopravních zařízení a součástek pro montáž zařízení, při dovozu určitých potravin, želatiny pro průmyslové využití, alkoholických nápojů, tabákových výrobků, ale i průmyslových výrobků, jako jsou ocel, obuv, chemikálie. Při dovozu mnoha dalších výrobků, které byly předmětem spotřebitelského zájmu, byl vyžadován speciální certifikát, který byl polskými úřady vydáván jen v případě, že daný výrobek splňoval příslušné normy a předpisy v oblasti zdraví a bezpečnosti. Přitom mnoho polských norem a předpisů neodpovídalo mezinárodním normám.

²⁵ Podpora směřovala do výroby železa, ocele, chemikálií, dopravy, strojírenství, zpracování potravin, energetiky, stavebnictví a výroby léčiv. Vývozní subvence byly aplikovány například u cukru, bramborového škrobu a jatečných prasat. Hodnota vývozních dotací dosáhla v roce 1998 částky 13,9 mil. USD a závazky, které Polsko přijalo ve WTO, umožňovaly vládě rozšířit vývozní podporu na další výrobky, jako jsou produkty ze zvířat, maso, ovoce, zelenina, řepka a řepkový olej.

²⁶ V letech 1995–2004 Polsko iniciovalo ve WTO celkem 12 případů na zavedení antidumpingových cel. Ochranná opatření byla přijímána zejména v souvislosti se zajištěním ochrany proti nadměrným dovozům, zvláštní ochranná opatření byla uplatňována při dovozu textilu a oděvů, zemědělských výrobků a ve snaze zajistit rovnováhu na

²¹ Polsko bylo také smluvní stranou GATT. Tuto dohodu podepsalo 18. října 1967, ale aktivně mohlo začít v mnohostranném systému obchodování vystupovat zpravidla až po zrušení monopolu zahraničního obchodu a obnovení doložky nejvyšších výhod ze strany USA.

²² WTO (2000)

²³ Clo, které bylo aplikováno na dovozy z EU a zemí dalších preferenčních partnerů dosahovalo výše 6 %. U dovozů z rozvojových a nejméně rozvinutých zemí světa činilo clo v průměru 14,1 %, resp. 9,9 %. Mnohem vyšší sazby cla byly aplikovány u dovozů pocházejících ze zemí, které nebyly členy WTO, kde průměrná výše cla dosahovala 34,6 % (WTO, 2000). Existence několika typů celních sazeb snižovala úroveň transparentnosti tarifní struktury.

Přijatá opatření v oblasti zahraničněobchodní politiky měla vliv na celkovou úroveň zahraničního obchodu v Polsku. Zvláštností polské ekonomiky je struktura importů, která, jak uvádí Tomšík (1997), je až ze 70 % tvořena meziprodukty, které jsou v Polsku použity na výrobu nového výrobku a dále jsou pak reexportovány do zahraničí. Pro tyto montážní operace byly v Polsku uzákoněny různé daňové úlevy, které vedly k zakládání zahraničních filiálek na polském území. Tempo růstu vývozu, ale i dovozu bylo v Polsku v letech 1995–2008 značně proměnlivé, například v roce 1996 rostly dovozy více než trojnásobným tempem než vývozy (viz tabulka 3). Nejvyšší tempo růstu zaznamenalo Polsko jak na straně vývozu, tak i dovozu v roce 2000, což souviselo s probíhající transformací polské ekonomiky, liberalizací zahraničního obchodu Polska s hlavními obchodními partnery (EU, zejm. Německem a další sousedními státy Polska) a příznivým hospodářským vývojem v Polsku (domácí poptávka) i v zahraničí (zahraniční poptávka). Míra otevřenosti polské ekonomiky dosahovala nejnižší úrovně v roce 1995, a to ve výši 37 % HDP (viz tabulka 3). Nejvyšší míru otevřenosti zaznamenala

la polská ekonomika v roce 2007. Průměrný roční růst tohoto ukazatele činil před vstupem Polska do EU 2,5 p.b., zatímco po vstupu do Unie dosahoval výše 3 p.b. Přestože docházelo v průběhu sledovaného období k postupnému nárůstu objemu dovozu i vývozu, hodnoty importu nabývaly vyšších hodnot. Liberalizační opatření tudíž přispěla zejména k nárůstu dovozů zahraničních výrobců, kterým polští výrobci nedokázali dostatečně konkurovat.

3.5 Míra otevřenosti slovenské ekonomiky a obchodní politika Slovenska v období před vstupem do Evropské unie

Slovenská vláda považovala od počátku 90. let liberální obchodní politiku za hlavní nástroj k dosažení efektivní alokace zdrojů. Vláda se snažila zvýšit míru otevřenosti slovenské ekonomiky a zlepšit komoditní strukturu vývozu ve prospěch výrobků s vyšší přídanou hodnotou. Liberální obchodní politika vycházela z názoru, že při daněmi a jinými poplatky nezátížených dovozech vstupního materiálu budou slovenské firmy schopny se stát více konkurenceschopnými jak na domácím, tak i zahraničním trhu. Na tomto místě je potřeba znovu připomenout, že Slovensko stejně jako Česko bylo v roce 1947, resp. 1948, zakládajícím členem GATT. Po rozdělení Československa vstoupila v platnost nová dohoda o přístupu SR ke GATT (15. 4. 1993) a o dva roky později byla založena WTO. V průběhu 90. let pak Slovensko postupně

běžném účtu. Ve stejném období bylo Polsko obviněno z nekalých obchodních praktik, a to celkem ve 26 případech. Největší počet stížností byl podán ze strany EU (WTO, 2009).

Tabulka 3 Vývoj míry otevřenosti polské ekonomiky v letech 1995–2008 (%)

Rok	Export	Tempo růstu exportu	Import	Tempo růstu importu	HDP*	Míra otevřenosti	Změny v míře otevřenosti ekonomiky
	mld. EUR	%	mld. EUR	%	mld. EUR	(%)	p. b.
1995	17,4		22,0		106,4	37,0	
1996	19,1	10,0	29,0	31,6	123,4	39,0	2,0
1997	22,6	18,0	36,9	27,5	138,7	42,9	3,9
1998	25,1	11,4	41,5	12,4	153,4	43,5	0,6
1999	25,7	2,1	43,0	3,7	157,5	43,6	0,1
2000	34,4	33,9	53,1	23,3	185,7	47,1	3,5
2001	40,2	16,9	56,0	5,6	212,3	45,3	-1,8
2002	43,5	8,2	58,5	4,4	209,6	48,7	3,4
2003	47,5	9,3	60,3	3,2	191,6	56,3	8,3
2004	60,3	26,9	72,1	19,5	204,2	64,9	8,6
2005	71,9	19,2	81,2	13,3	244,4	62,8	-2,1
2006	88,2	22,7	101,1	23,8	272,1	69,6	6,8
2007	102,3	15,9	120,9	19,6	308,6	72,3	2,7
2008	115,9	13,3	142,0	17,5	362,1	71,2	-1,1

*HDP v běžných cenách v EURO/ECU. P.b. – procentní body

Zdroj: EUROSTAT, 2008a, 2008b, 2009a, 2009b, 2009c, 2010

naplňovalo své závazky, které byly sjednány na konci Uruguayského kola GATT.²⁷

Charakteristika obchodní politiky Slovenska v období před vstupem do EU je velmi podobná české obchodní politice, neboť hospodářství obou zemí zůstalo spojeno celní unií.²⁸ Česko a Slovensko vytvořily společný celní sazebník, avšak zboží pocházející z třetích zemí se nemohlo volně pohybovat na území celní unie. Veškerá cla ve společném sazebníku byla pouze valorická a po splnění Uruguayských závazků bylo dosaženo 100% vázanosti celních položek. Průměrná výše smluvního cla na Slovensku poklesla z 8 % v roce 1995 na 6,1 % v roce 2001.²⁹ Smluvní clo se vyznačovalo eskalací (tariff escalation), takže zatímco na základní materiál bylo aplikováno průměrné clo ve výši 4 %, u polotovarů dosahovalo clo průměrné výše 6 % a na hotové výrobky bylo aplikováno clo nejvyšší, tj. v průměrné výši 10 % (WTO, 2001b). Mezi preferenční partnery patřily kromě Česka také další evropské země, jako jsou členské země EU, EFTA, CEFTA, později tři baltské státy (Estonsko, Litva, Lotyšsko), Izrael a Turecko. Prioritou slovenské vlády byla integrace Slovenska do EU a zintenzivnění vztahů se všemi sousedními zeměmi, jako jsou Česko, Polsko, Maďarsko, Rakousko a Ukrajina.

Rozdíly v praktickém naplňování obchodní politiky ČR a SR můžeme nalézt při aplikaci různých

netarifních překážek, které byly často používány i ve vzájemném obchodě těchto dvou zemí,³⁰ byť to bylo v rozporu se smluvními podmínkami a teoretickými předpoklady fungování celní unie. Slovenská vláda omezovala v průběhu transformačního období přístup na domácí trh dovozními kvótami,³¹ a podporovala domácí, zejména zemědělské výrobce.³² Hlavním kritickým bodem hodnotících zpráv WTO v letech 1995 a 2001 bylo zavedení tarifní přírážky na dovoz spotřebního zboží na Slovensko. Vláda se tímto opatřením snažila několikrát zajistit rovnováhu na běžném účtu. V roce 1994 byla na Slovensku zavedena 10% celní přírážka na dovoz spotřebního zboží. Po přezkoumání přírážky výborem WTO musela slovenská vláda toto opatření zrušit do konce roku 1995, resp. do 30. června 1996. Zavedením dovozní přírážky pouze na spotřební zboží došlo k prohloubení tarifní eskalace, neboť průměrná dovozní přírážka se značně měnila napříč jednotlivými komoditními skupinami. Situace se opakovala v roce 1999, kdy slovenská vláda znovu přistoupila k zavedení dovozní přírážky, tentokrát ve výši 7 %, a v následujících letech se sazba postupně snižovala, přičemž k jejímu zrušení došlo v roce 2001. Slovensko nemělo až do roku 1997 potřebnou legislativu, která by mu umožňovala aplikovat obranné nástroje, jako jsou antidumpingová, vyrovnávací cla nebo ochranná opatření. Avšak ani po přijetí této legislativy Slovensko nikdy neiniciovalo zavedení antidumpingového opatření.³³ Ochranná opatření Slovensko použilo celkem ve dvou případech. V roce

²⁷ Závazky Slovenska ve WTO obsahovaly například zajištění celní vázanosti pro zvýšení transparentnosti, zajištění větší ochrany práv duševního vlastnictví, v oblasti služeb Slovensko přijalo tzv. horizontální závazky, mezi něž nebyly zahrnuty některé sektory, které měly být liberalizovány až v průběhu 10 let. Cla uplatňovaná u dovozů informačních technologií byla postupně odstraněna do roku 2002, a také cla na dovoz léčiv měla být odstraněna v průběhu pěti let počínaje rokem 2000. Další závazky v rámci dohody GATS Slovensko přijalo na jednáních WTO v roce 1997 v oblasti telekomunikačních a finančních služeb.

²⁸ Vedle celní unie vytvořily ČR a SR mezi sebou také měnovou unii, v rámci níž byly platby vyrovnávány formou clearingů. Za těchto podmínek mohl být vzájemný obchod realizován i bez potřeby devizových prostředků. Měnová unie měla být pouze dočasným opatřením, zanikla k 30. září 1995, kdy Slovensko vyhlásilo svou měnu za volně směnitelnou.

²⁹ U preferenčních partnerů dosahovalo clo průměrné výše 2 %, přičemž nejnižší úroveň dosahovalo průměrné clo v obchodě se Slovinskem (1,9 %), vyšší clo bylo zaznamenáno u obchodu s Rumunskem (4,7 %) a v případě členských zemí EU dosahovala průměrná výše cla 4,0 % (rok 1995), resp. 2,4 % (rok 2001). Preferenční celní sazby byly poskytovány také rozvojovým a nejméně rozvinutým zemím světa přes GSP. Ze zvýhodněného přístupu bylo vyňato mnoho tzv. *citlivých komodit*, jako jsou hnojiva, koberce a většina druhů obuvi.

³⁰ Kromě zavedení dovozní přírážky ze strany Slovenska byl obchod mezi ČR a SR omezován množstevními kvótami a podepisováním tzv. autolimitačních dohod u mnoha citlivých zemědělských a potravinářských dovozů z Česka, dovozy byly monitorovány apod. Česko zase krátkodobě zavedlo dovozní depozita v roce 1997.

³¹ Např. u obuvi z Číny, dále u dovozu uhlí, paliv a jiných výrobků, ale i u dovozu cukru, piva a nealkoholických nápojů dovážených ze třetích zemí včetně Česka.

³² Podpora nebo ochrana ze strany státu nabývala různých forem, od uplatňování intervenčních cen, přes poskytování vývozních dotací na některé zemědělské produkty, poskytování výhodných půjček, udělování úvěrových garancí, vyhlašování celních kvót apod. V hodnotovém vyjádření dosahovaly zemědělské subvence na Slovensku v roce 2000 výše 15,6 mld. Sk. Zemědělské dovozy byly na Slovensku v 90. letech zatěžovány také vyššími cly (okolo 19 %), dále cly sezónními a celními kvótami. Některá z těchto opatření nahradila dříve uplatňované variabilní poplatky na zemědělské dovozy, které byly po Uruguayském kole všemi členy WTO zrušeny.

³³ V deseti případech však čelilo obvinění z antidumpingu, a to nejčastěji ze strany členských zemí EU. K dalším zemím, které podaly na Slovensko stížnost ve WTO, patřily Argentina, Kanada, Jižní Afrika, Thajsko a USA (WTO, 2009).

1999 měla ochranná opatření formu dodatečného cla na dovoz vepřového masa a uplatňována byla 200 dní. V druhém případě byla zavedena množstevní kvóta na dovoz cukru, která byla uplatňována 4 roky (WTO, 2001).

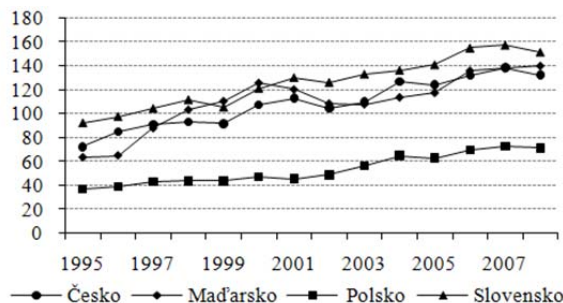
Uvedená liberalizační opatření v oblasti zahranič-
něobchodních vztahů, ale i zvyšující se ekonomická
úroveň země a dále proinvestičně a proexportně
zaměřená hospodářská politika slovenské vlády měly
pozitivní vliv na růst zahraničního obchodu v letech
1995–2008, který i tak zůstával v porovnání s dalšími
zeměmi Visegrádské skupiny na nižší úrovni.

Růst zahraničního obchodu byl na Slovensku do-
provázen značnými výkyvy jak na straně dovozu, tak
i vývozu. Zatímco v roce 1996 byl růst exportu za-
znamenán ve výši 6,1 %, tempo růstu dovozu činilo
více než 28 %. K významnému zakolísání zahraničního
obchodu na Slovensku došlo také v roce 1999, kdy
export vzrostl pouze o 0,2 % a tempo růstu dovozu
bylo v tomto roce záporné ve výši 16,7 %. Tyto
výkyvy byly způsobeny jednak zaváděním ochranných
opatření, která slovenská vláda přijímala ve snaze
zabránit růstu vnější nerovnováhy na Slovensku,
jednak celkovou situací ve světové, zejm. evropské
ekonomice. Růst objemu zahraničního obchodu na
Slovensku v letech 1995–2008 se projevil na rostoucí
míře otevřenosti slovenské ekonomiky, která do roku
2008 vzrostla na 1,6násobek své původní hodnoty a
dosahovala více jak 151 % HDP. Rychlejším tempem
rostla míra otevřenosti Slovenska před vstupem do
Unie, kdy její roční průměrný růst dosahoval výše 5,1
p.b., zatímco v letech 2004–2008 činil průměrný růst
tohoto ukazatele 3,7 p.b. Liberalizační opatření přijatá
slovenskou vládou přispěla zejména k nárůstu impor-
tu, a proto lze vyslovit názor, že právě tato část zahra-
ničního obchodu měla rozhodující vliv na rostoucí
úroveň míry otevřenosti slovenské ekonomiky.

3.6 Komparace zahraničněobchodní politiky a míry otevřenosti ekonomiky v zemích Visegrádské skupiny

Ve všech zemích Visegrádské skupiny usilovaly
národní vlády od počátku 90. let o dosažení větší
otevřenosti a propojenosti, zejména se západními trhy.
Za tím účelem přijímaly liberalizační závazky jak na
mnohostranné úrovni ve WTO, tak i v rámci bilaterál-
ních obchodních vztahů. Nejnižší úroveň celní ochra-
ny dosahovalo v tomto období Česko (průměrná výše
smluvního cla činila 6 %), zatímco v Polsku průměrná
výše smluvního cla činila 15,9 %. V Polsku a na
Slovensku docházelo k eskalaci cel, kdy na výrobky s
vyšší úrovní opracování bylo uvalováno vyšší clo.
Celní vázanost u všech čtyř zemí přesahovala 94 %.
Problémy s rostoucí vnější nerovnováhou a zhoršující
se ekonomická situace v zemích Visegrádské skupiny
přiměly vlády k některým krátkodobým ochranným

opatřeními, byť byla často v rozporu s jejich liberali-
začními závazky. Nejčastěji používaným netarifním
nástrojem byly množstevní kvóty spojené s licenčním
řízením a dále dovozní přírážky (Maďarsko, Polsko)
nebo dovozní depozita (Česko). Antidumpingová
opatření byla přijímána pouze polskou vládou, ostatní
země zaváděly příslušnou legislativu až v druhé
polovině 90. let. Používání netarifních nástrojů bylo
zřejmé zejména u citlivých sektorů, jako je například
automobilový nebo ocelářský průmysl. Na druhou
stranu byly poskytovány garance a výhodné pojištění
vývozcům, daňová zvýhodnění a vyplácely se státní
podpory. Zatímco autonomní opatření byla zeměmi
používána příležitostně a reagovala na konkrétní
potřeby dané země, smluvní opatření, resp. preferenč-
ní dohody byly u jednotlivých zemí zpravidla stejné –
byly podepisovány Evropské dohody s EU a další
dohody o zónách volného obchodu se zeměmi, které
byly již dříve smluvně spojeny s EU (Izrael, Turecko
apod.). Výše uvedená autonomní i smluvní opatření
měla vliv na jejich zahraničněobchodní výměnu a
celkově tak ovlivňovala úroveň otevřenosti ekonomik
zemí Visegrádské skupiny před jejich vstupem do EU.

Obrázek 1 Míra otevřenosti ekonomiky v zemích Visegrádské skupiny v letech 1995–2008 (%)

Na základě výpočtu míry otevřenosti ekonomiky v
jednotlivých zemích Visegrádské skupiny bylo zjiště-
no, že nejvyšší míry otevřenosti dosahovala po celou
sledovanou dobu slovenská ekonomika. Naopak
nejnižší míru otevřenosti ekonomiky ze zemí Vise-
grádské skupiny zaznamenalo ve stejném období
Polsko (viz obrázek 1). Z porovnání dosažené úrovně
míry otevřenosti polské ekonomiky s dalšími zeměmi
Visegrádské skupiny je zřejmé, že zahraniční obchod
nemá pro Polsko tak velký význam při dosahování
hospodářského růstu, jako má pro další, malé země
této skupiny.³⁴ Je to dáno relativní soběstačností
Polska, které disponuje větší rozlohou země, zásobami
nerostných surovin, ale i větším počtem obyvatelstva,

³⁴ Zatímco Česko, Maďarsko a Slovensko jsou svým ekono-
mickým potenciálem zařazovány mezi malé země EU,
Polsko je svou rozlohou i počtem obyvatelstva řazeno do
kategorie velkých zemí EU.

kteří se vyznačuje rozmanitou strukturou a kvalifikační úrovní.

Analýza míry otevřenosti ekonomiky v zemích Visegrádské skupiny rovněž poukázala na to, že docházelo k proměnlivému vývoji a že v některých letech země zaznamenávaly i pokles otevřenosti, a to jak před vstupem, tak i po vstupu těchto zemí do Evropské unie (viz tabulky 1 až 4). Z toho lze vyvodit, že nejen liberalizační opatření, která v zemích Visegrádské skupiny probíhala zejména v souvislosti s jejich přípravou na vstup do EU, ale i další okolnosti (situace na světovém trhu a konkurenceschopnost země) ovlivňovaly její dosahovanou úroveň. Nejvyšší nárůst míry otevřenosti zaznamenala maďarská ekonomika, v případě Polska a Česka se míra otevřenosti ekonomiky zvýšila do roku 2007 na téměř dvojnásobek své původní úrovně (z 37,0 % na 72,3 % v Polsku a ze 72,1 % na 138,2 % v Česku). Na Slovensku míra otevřenosti vzrostla v letech 1995–2007 z 92 % na 157,3 %. V roce 2008 zaznamenalo Česko, Polsko a Slovensko pokles míry otevřenosti vlivem zpomalení mezinárodního obchodu ve světovém měřítku. Míra otevřenosti maďarské ekonomiky i za této situace vzrostla a v roce 2008 dosahovala 140 % HDP.

4. Závěr

Analýza míry otevřenosti české, maďarské, polské a slovenské ekonomiky prokázala, že přijatá *systémová opatření* zaměřená na liberalizaci zahraničního

obchodu v období ekonomické transformace přispěla k větší otevřenosti těchto ekonomik. Jak na začátku sledovaného období, tj. v roce 1995, tak i na jeho konci v roce 2008 byla nejvyšší míra otevřenosti zaznamenána u slovenské ekonomiky (92,0 % HDP, resp. 151,3 %). Druhou a třetí zemí s nejvyšší dosaženou mírou otevřenosti ekonomiky v roce 2008 byly Maďarsko (140 % HDP) a Česko (132,2 % HDP). Nejnižší míru otevřenosti ekonomiky ze zemí Visegrádské skupiny dosahovalo po celou sledovanou dobu Polsko, které se v období před vstupem do EU projevovalo jako nejméně liberální ze zemí Visegrádské skupiny. O tom svědčí i počet antidumpingových opatření, která byla vůči Polsku přijata ze strany WTO, a také nejvyšší úroveň smluvního cla, které Polsko uvalovalo na dovozy realizované v rámci doložky nejvyšších výhod. Dosažený nižší stupeň otevřenosti polské ekonomiky svědčí, mimo jiné, o menší závislosti této země na zahraničním obchodě, která je dána větší rozlohou země a počtem populace. *Přestože růst míry otevřenosti ekonomik výrazně kolísá, bylo vypořizováno, že hodnota tohoto ukazatele u jednotlivých zemí Visegrádské skupiny vzrostla v letech 1995–2008 zhruba o dvojnásobek své původní úrovně. Jejich vstup do EU sice neznamenal žádný zlom v dlouhodobém vývoji, avšak lze konstatovat, že nejvyšší úrovně otevřenosti dosahovaly všechny čtyři země až po vstupu do EU. Tento vývoj potvrdil, že přestože liberalizační opatření byla postupně přijímána v jednotlivých zemích Visegrádské skupiny již*

Tabulka 4 Vývoj míry otevřenosti slovenské ekonomiky v letech 1995–2008 (%)

Rok	Export	Tempo růstu exportu	Import	Tempo růstu importu	HDP*	Míra otevřenosti	Změny v míře otevřenosti ekonomiky
	mld. EUR	%	mld. EUR	%	mld. EUR	(%)	p. b.
1995	6,6		7,3		15,1	92,0	
1996	7,0	6,1	9,4	28,4	16,8	97,4	5,4
1997	8,5	22,2	11,3	19,9	19,0	104,1	6,7
1998	9,6	12,5	12,7	12,9	20,0	111,5	7,4
1999	9,6	0,2	10,6	-16,7	19,2	105,2	-6,3
2000	12,8	33,7	13,8	30,1	22,0	121,0	15,8
2001	14,1	9,8	16,5	19,3	23,5	130,0	9,0
2002	15,2	8,3	17,5	6,3	26,0	126,0	-4,0
2003	19,3	26,7	19,9	13,7	29,5	132,9	6,9
2004	22,3	15,5	24,0	20,6	34,0	136,2	3,3
2005	25,8	15,5	28,5	18,5	38,5	140,8	4,6
2006	33,3	29,4	35,7	25,4	44,6	154,8	14,0
2007	42,4	27,3	43,9	23,1	54,9	157,3	2,5
2008	48,3	13,9	49,9	13,7	64,9	151,3	-6,0

*HDP v běžných cenách v EURO/ECU. P.b. – procentní body.
Zdroj: EUROSTAT 2008a, 2008b, 2009a, 2009b, 2009c, 2010

v transformačním období, největší vliv na zvýšení obratu zahraničního obchodu a otevřenost ekonomik měl v zemích Visegrádské skupiny vstup na jednotný vnitřní trh Unie a přijetí společné obchodní politiky.

Značná závislost na vnějším prostředí však s sebou přináší i určitá rizika, neboť s růstem míry otevřenosti roste i závislost země na dynamice a změnách v hospodářském vývoji jiných zemí. Riziko se zvyšuje o to víc, když je exportní struktura nedostatečně diferencovaná, a to jak z hlediska teritoriální, tak i komoditní struktury, což dokazují i poslední fakta a čísla o poklesu HDP a růstu nezaměstnanosti v ČR v důsledku klesající exportní poptávky u hlavních obchodních partnerů v Německu a jiných evropských zemích. V případě všech zemí Visegrádské skupiny se projevuje značná závislost na intra-unijním obchodu.

Přijatá systémová opatření zaměřená na liberalizaci zahraničního obchodu před vstupem Česka, Maďarska, Polska a Slovenska do EU byla spojena s uplatňováním jednotlivých autonomních a smluvních nástrojů obchodní politiky. Prakticky všechny čtyři země Visegrádské skupiny byly ještě před vstupem do EU smluvními stranami GATT, resp. členy WTO, což jim poskytovalo jisté výhody v podobě získání doložky nejvyšších výhod v obchodě s dalšími členy mnohostranného obchodního systému. Na druhé straně byly samy vázány závazky na odstraňování tarifních a netarifních překážek obchodu při přístupu na trh průmyslovými výrobky, zemědělskými výrobky a službami. Na základě dostupných materiálů bylo zjištěno, že v období před vstupem do EU byla nejnižší úroveň ochrany v oblasti tarifů byla dosahována v Česku a na Slovensku, kde průměrná výše smluvního cla dosahovala v 90. letech výše zhruba 6 %. Podobná úroveň celní ochrany v těchto dvou ekonomikách vyplývala z existence celní unie vytvořené mezi Českem a Slovenskem po jejich rozdělení. V případě Maďarska dosahovala průměrná výše smluvního cla ve stejném období více jak 14 % a v Polsku téměř 16 %. Nižší cla než smluvní byla aplikována v rámci preferenčních obchodních vazeb, které byly vytvářeny především mezi evropskými zeměmi, z čehož je zřejmé, že geografické umístění země hraje důležitou roli v integračních procesech jednotlivých zemí. Rozsah a struktura sjednáváných preferenčních dohod byla u zemí Visegrádské skupiny v 90. letech stejná, neboť všechny čtyři země usilovaly o vstup do EU a tudíž postupně, ještě před vstupem do Unie podepisovaly obchodní dohody se zeměmi, s nimiž EU měla uzavřeny příslušné preferenční dohody. Oblast, ve které se obchodní politika jednotlivých zemí Visegrádské skupiny nejvíce odlišovala, byly netarifní překážky obchodu. *Bez ohledu na stanovené cíle a priority směřující k větší otevřenosti těchto ekonomik, se vlády uchýlovaly k přijímání dočasných opatření zaměřených na ochranu domácího trhu zpravidla pod*

vlivem zhoršující se situace na běžném účtu a vnější nerovnováhy ekonomiky. Netarifní překážky obchodu země využívaly zejména u citlivých sektorů ekonomiky. Můžeme však konstatovat, že s blížícím se termínem jejich vstupu do EU se používané nástroje zahraničněobchodní politiky jednotlivých zemí Visegrádské skupiny přizpůsobovaly opatřením, která byla přijímána EU při realizaci společné obchodní politiky (technické normy, hygienické předpisy, preferenční vztahy s třetími zeměmi apod.).

Jak již bylo uvedeno, po vstupu Česka, Maďarska, Polska a Slovenska do EU došlo ze strany těchto zemí k přijetí společné obchodní politiky. To znamená, že uzavírání nových obchodních dohod, přijímání ochranných opatření či udělování preferencí se uskutečňuje v zájmu všech členů Unie, a nikoli autonomně za dílčí země. Průměrná výše smluvního cla činí v EU 6,7 % a uplatňována je celá řada netarifních opatření (WTO, 2009). Na druhé straně je obchodní výměna se třetími zeměmi prosazována jak na mnohostranné úrovni ve WTO, tak v rámci dílčích preferenčních smluv, které jsou většinou sjednávány na úrovni zóny volného obchodu nebo celní unie. Zdokonalována je také obchodní spolupráce na úrovni intra-unijního obchodu, který má pro členské země Unie největší význam.

Rostoucí objemy vývozu a dovozu v zemích Visegrádské skupiny ve sledovaném období však *nebyly výsledkem pouze liberálně zaměřené obchodní politiky, ale působila zde celá řada dalších faktorů* (v podobě měnící se úrovně důchodů doma i v zahraničí, změn ve spotřebitelských preferencích, vývoje směnného kurzu a cenové hladiny apod.) *a hospodářsko-politických opatření*,³⁵ která jednotlivé vlády přijímaly v období přechodu na tržní ekonomiku ve snaze liberalizovat jejich hospodářství. Na dosaženou míru otevřenosti ekonomik v zemích Visegrádské skupiny působily, kromě zmíněných systémových faktorů, také *věcné faktory* v podobě rozlohy země, počtu obyvatelstva, výskytu nerostných surovin apod. Na rozdíl od systémových faktorů, které se měnily poměrně často s ohledem na vývoj jednotlivých ekonomik a situaci ve světovém hospodářství, věcné faktory zůstávaly téměř neměnné. Při pohledu do budoucnosti lze očekávat, že míra otevřenosti české, maďarské, polské a slovenské ekonomiky bude ovlivňována jednak výsledky mnohostranných obchodních jednání WTO (spojených s dokončením tzv. Rozvojového kola z Dohá), opatře-

³⁵ Jednalo se především o taková opatření, která spočívala v demonopolizaci ekonomiky, podpoře vzniku a rozvoji soukromého podnikání, vytváření investičních pobídek zaměřených na příliv přímých zahraničních investic, přijímání nových legislativních opatření zaměřených na posílení vlastnických práv držitelů patentů a průmyslových vzorů aj.

ními společné obchodní politiky, jednak makroekonomickou situací a hospodářskou politikou národních vlád těchto zemí.

Literatura

BELKE, A., WANG, L. (2006). The Degree of Openness to Intra-regional Trade – Towards Value-added Based Openness Measures. *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* 225(2): 115–138.

CIHELKOVÁ, E., HNÁT, P. (2008). Budoucnost Evropské unie v kontextu nového regionalismu. *Politická ekonomie* 56(1): 67–79.

CIHELKOVÁ, E. (2003). *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*. Praha: C. H. Beck.

CIHELKOVÁ, E. a kol. (2002). *Světová ekonomika. Regiony a integrace*. Praha: Grada.

FOJTÍKOVÁ, L. (2008). Obchodní aspekty vstupu ČR do EU. In: *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference: Čtyři roky členství zemí střední a východní Evropy v Evropské unii*. Karviná: Slezská univerzita, 183–189.

JIRGES, T., PLCHOVÁ, B. (1996). *Zahraniční obchod a národní ekonomika – teoretické přístupy a implikace pro českou ekonomiku*. Praha: VŠE Praha.

ROSE, A. K. (2002). Do WTO Members have More Liberal Trade Policy? *Working Paper*, No. 9347. Cambridge, MA: NBER.

ŠRONĚK, I. (1997). *Světová obchodní organizace*. Praha: VŠE.

VOS, R., TAYLOR, L., DE BARROS, R. P. (2002). *Economic Liberalization, Distribution and Poverty. Latin America in the 1990's*. Cheltenham: Edward Elgar.

Další zdroje

BEACH, D. (1997). *The negotiation of the Europe Agreements with Poland, Hungary and Czechoslovakia – A three-level game*. [Online], [cit. 2009-06-02]. Dostupné na [www: <intl.econ.cuhk.edu.hk/rta/index.php?did=30>](http://www.intl.econ.cuhk.edu.hk/rta/index.php?did=30).

DOMINTE, L. (2006). *Determinants and effects of economic openness*. [Online], [cit. 2009-06-04]. Dostupné na [www: <anale.feaa.uaic.ro/anale/resurse/38_Dominte_L_-_Determinants_and_effects_of_economic_openness.pdf>](http://www.anale.feaa.uaic.ro/anale/resurse/38_Dominte_L_-_Determinants_and_effects_of_economic_openness.pdf).

EUROSTAT (2010). *Eurostat Pocketbooks. Key figures on Europe*. [Online], [cit. 2010-11-06]. Dostupné na [www: <epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-10-001/EN/KS-EI-10-001-EN.PDF>](http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-10-001/EN/KS-EI-10-001-EN.PDF).

EUROSTAT (2009a). *EU economic data pocketbook 3-2008*. [Online], [cit. 2009-07-14]. Dostupné na [www: <epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-CZ-08-003>](http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-CZ-08-003).

EUROSTAT (2009b). *External and intra-European Union trade. Monthly statistics – Issue number 1/2009*. [Online], [cit. 2009-07-14]. Dostupné na [www: <epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-AR-09-001>](http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-AR-09-001).

EUROSTAT (2009c). *External and intra-European Union trade. Monthly statistics – Issue number 12/2009*. [Online], [cit. 2010-11-06]. Dostupné na [www: <epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-AR-09-012/EN/KS-AR-09-012-EN.PDF>](http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-AR-09-012/EN/KS-AR-09-012-EN.PDF).

EUROSTAT (2008a). *External and intra-European Union trade. Statistical yearbook – Data 1958-2006*. [Online], [cit. 2009-07-15]. Dostupné na [www: <epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CV-07-001/EN/KS-CV-07-001-EN.PDF>](http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CV-07-001/EN/KS-CV-07-001-EN.PDF).

EUROSTAT (2008b). *EU economic data pocketbook 1-2007*. [Online], [cit. 2009-07-14]. Dostupné na [www: <epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CZ-07-001/EN/KS-CZ-07-001-EN.PDF>](http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CZ-07-001/EN/KS-CZ-07-001-EN.PDF).

EUROSTAT (2007). *Eurostat yearbook 2006-07*. [Online], [cit. 2009-07-14]. Dostupné na [www: <epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-CD-06-001>](http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-CD-06-001).

EUROSTAT (2005). *Eurostat yearbook 2005*. [Online], [cit. 2009-07-14]. Dostupné na [www: <epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-CD-05-001>](http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-CD-05-001).

RODRÍGUEZ, F., RODRIK, D. (2000) Trade Policy and Economic Growth: a Sceptic's Guide to the Cross-National Evidence. [Online], [cit. 2009-07-15]. Dostupné na [www: <http://www.hks.harvard.edu/fs/drodrik/Research%20papers/skepti1299.pdf>](http://www.hks.harvard.edu/fs/drodrik/Research%20papers/skepti1299.pdf).

Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 237/1993 Sb. o sjednání Smlouvy o vytvoření celní unie mezi Českou republikou a Slovenskou republikou. Dostupné na [www: <http://www.zakonycr.cz/?akce=free&akcekrok=free_prehled&edit=1993>](http://www.zakonycr.cz/?akce=free&akcekrok=free_prehled&edit=1993).

TOMŠÍK, V. (1997). Komparace makroekonomického vývoje transformačních ekonomik – České republiky, Maďarska a Polska s důrazem na vývoj zahraničního obchodu a platebních bilancí. *Pracovní texty výzkumného projektu „Sociální trendy“ 11/1997*.

ÚŘEDNÍ VĚSTNÍK EVROPSKÉ UNIE. *Konsolidované znění Smlouvy o fungování EU*. Dostupné na [www: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:CS:PDF>](http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:CS:PDF).

VISEGRAD GROUP (2004). *Visegrad Declaration 2004*. [Online], [cit. 2009-06-1]. Dostupné na [www: <www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=940&articleID=3939&ctag=articlelist&iid=1>](http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=940&articleID=3939&ctag=articlelist&iid=1).

VISEGRAD GROUP (1991). *Visegrad Declaration 1991*. [Online], [cit. 2009-06-1]. Dostupné na [www: <www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=940&articleID=3940&ctag=articlelist&iid=1>](http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=940&articleID=3940&ctag=articlelist&iid=1).

VISEGRAD GROUP. [Online], Dostupné na [www: <www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=861>](http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=861).

WTO (2009). *Trade policy review. Report by the Secretariat. European Communities*. [Online], [cit. 2009-06-30]. Dostupné na [www: <www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp314_e.htm>](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp314_e.htm).

WTO (2009). *Antidumping*. [Online], [cit. 2009-07-31]. Dostupné na [www: <www.wto.org/english/tratop_e/adp_e/adp_e.htm>](http://www.wto.org/english/tratop_e/adp_e/adp_e.htm).

WTO (2007). *World Trade Report 2007*. [Online], [cit. 2009-06-30]. Dostupné na [www: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report07_e.pdf>](http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report07_e.pdf).

WTO (2001a). *Trade policy review. Secretariat and government summaries. Czech Republic: October 2001*. [Online], [cit. 2009-06-30]. Dostupné na [www: <http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp174_e.htm>](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp174_e.htm).

WTO (2001b). *Trade policy review. Secretariat and government summaries. Slovak Republic: November 2001*. [Online], [cit. 2009-06-30]. Dostupné na [www: <http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp178_e.htm>](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp178_e.htm).

WTO (2000). *Trade policy review. Secretariat and government summaries. Poland: June 2000*. [Online], [cit. 2009-06-30]. Dostupné na [www: <www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp136_e.htm>](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp136_e.htm).

WTO (1998). *Trade policy review. Secretariat and government summaries. Hungary: July 1998*. [Online], [cit. 2009-06-30]. Dostupné na [www: <www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp77_e.htm>](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp77_e.htm).

WTO (1996). *Trade policy review. Secretariat and government summaries. Czech Republic: March 1996*. [Online], [cit. 2009-06-30]. Dostupné na [www: <www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp29_e.htm>](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp29_e.htm).